

Nordisk Uddannelsescenter for døvblindepersonale

Arbejdstekst nr. 39

ALLE KNEB GÆLDER - Om totalkommunikation
og individuelt udviklede kommunikationsmetoder
Af Vivi Andersen og Ole E. Mortensen, DK

Arbejdstekst nr. 39

Alle kneb gælder

Om totalkommunikation og individuelt udviklede kommunikationsmetoder

Af Vivi Andersen og Ole E. Mortensen

Udgiver: Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale (NUD)

Slotsgade 8

DK-9330 Dronninglund

Danmark

Tlf. + 45 96 47 16 00

Fax + 45 96 47 16 16

nud@nud.dk

www.nud.dk

E-mail: nud@nud.dk

© Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale (NUD) 2001

ISBN 87-7919-015-4

Revideret udgave af artikel tidligere publiceret i antologien Kommunikation med døvblinde, Nordisk Vejleder nr. 22, Nord-Press 1997

Layout let revideret 2008

Alle kneb gælder

Om totalkommunikation og individuelt udviklede kommunikationsmetoder

Af Vivi Andersen og Ole E. Mortensen

Indledning

I nogle tilfælde er gængse kommunikationsformer som tale, tegnsprog eller håndalfabet ikke anvendelige eller tilstrækkelige af den ene eller anden årsag. I sådanne tilfælde, typisk i samværet med personer, som fornyeligt er blevet døvblinde, kan der derfor ofte være brug for mere individuelle måder at kommunikere på. Det er vores udgangspunkt, at kommunikationen altid er mulig hvis viljen og opmærksomheden er til stede. For at se og finde en tilfredsstillende og anvendelig kommunikationsform kræves ofte både opfindsomhed og mod til at kaste sig ud i forsøgene.

Valg af kommunikationsmåde/-r skal naturligvis ske ud fra den enkeltes situation med respekt for individet og et ønske om, at det enkelte menneske tager ansvar for sit eget liv. Det kræver, at personen både gives mulighed for at udtrykke sig, vælge og bestemme samt - og dette er vigtigt - at der forventes at de også gør det. Dette er, hvad totalkommunikation handler om. Vi skal ikke som professionelle egenrådigt vælge kommunikation, men derimod vælge ud fra hvad vi ser, oplever og forstår hos personen som dennes behov og muligheder. Sammen forsøger vi at kommunikere med det, den enkelte viser os, alt mens vi nøje er opmærksomme på om måden ændres, udvides eller måske helt forkastes til fordel for noget andet. Britta Hansen, leder af Center for Tegnsprog og Tegnstøttet Kommunikation i København, udtrykker det således:

"Lykkes det ikke med det du kan, så se, oplev, vær nysgerrig og søgende – og find de kommunikative muligheder, "dit" menneske har brug for. Iblandt er det dig som menneske, der kan komme til at sætte grænser for dit eget arbejdes succes" (Hansen, 1996).

Center for Tegnsprog og Tegnstøttet Kommunikation hed tidligere Døves Center for TotalKommunikation, og ideen bag filosofien om at **kommunikation altid er mulig, hvis viljen er til stede**, genfinder vi netop i begrebet totalkommunikation. Her finder vi en grundholdning som er meget væsentlig, når kommunikation skal gå via andre kanaler, koder og systemer end de allermest udbredte. Her er fokus på relationen og kommunikationen mellem personen, der er døvblind og dennes partner og alt, hvad en person siger og gør opfattes som led i samtalen.

I denne artikel vil vi give en kort beskrivelse af relationstænkningen og en gennemgang af begrebet totalkommunikation specielt set i forhold til personer der er døvblindblevne. Derefter vil vi præsentere nogle helt konkrete eksempler på fungerende kommunikation.

Relationstænkningen og filosofien om totalkommunikation - hinandens forudsætninger

Vores mange års erfaringer viser, at bevidsthed om totalkommunikation og relationstænkning fører til en større forståelse for menneskers gensidige påvirkning på hinanden og dermed til en forbedring af samspillet eller samtalen.

Relationstænkningen er en del af filosofien om totalkommunikation, eller som overskriften siger

det: de er hinandens forudsætninger. Begge hviler på en grundholdning om at ville kommunikere, gøre noget fælles og, at mødet mennesker imellem er det centrale.

”At være menneske er at deltage i virkeligheden, men virkeligheden bliver ikke virkelig, uden at Jeget i *mødet* med Duet ser sig selv, modtager sig selv og bliver en aktiv, skabende og ikke mindst kommunikerende eksistens. Først når subjekt møder subjekt, bliver subjekt virkeligt” (Buber, 1923).

Berøring med Duet giver Jeget et liv – med Buber endda, et strejf af evigt liv. Jeg bliver Jeg, når du er Du.

Margaret Mead benyttede udtrykket totalkommunikation som et paraplybegreb for alle de midler, antropologen kunne anvende til at opbygge et kommunikativt fællesskab med personer fra en ukendt kultur, hvor *mødet* mellem de to kulturer sker på basis af en respekt for og accept af hinandens kultur – hinandens sprog og erfaringer.

Ved at tage udgangspunkt i totalkommunikation og relationsforståelse fokuserer vi ikke kun på fysiske og psykiske mangler, men på mødet mellem to personer. Relationstænkningen og filosofien om totalkommunikation er kendetegnet ved, at vi hele tiden forsøger at forstå handlingerne ud fra den andens perspektiv og at se, hvilken betydning det har for den enkelte person.

I relationstænkningen går man ikke alene ud fra den ydre adfærd, men man medtænker den andens historie og prøver at forstå, hvilke sammenhænge der er mellem adfærden og de indre motiverende og emotionelle forhold. Relationstænkningen bygger på en gensidighed, der er baseret på et ønske om at være sammen med den anden og inddrager også vores handlinger. Det vil sige, at mennesker kun kan forstås i sammenhæng med de relationer, de indgår i. Det betyder igen, at den mindste enhed, man meningsfyldt kan forholde sig til, ikke er individet, men *individet i dets relationer*, hvad enten det drejer sig om individets relation til sig selv eller individets relation til den sociale eller materielle omverden.

Med relationstænkningen skiftes der fokus. Det er ikke primært individet med dets styrker, mangler og fejl, der gøres til udgangspunkt for de specialpædagogiske bestræbelser, men derimod de relationer, individet indgår i. Et sådant udgangspunkt kræver imidlertid ofte en ændring i hverdagskulturen og kan være vanskelig, fordi den ikke passer ind i en rent pædagogisk model, hvilket filosofien om totalkommunikation heller ikke gør, i og med at der kræves helt andre personlige og sociale ressourcer. *Der kræves at vi er åbne og selvreflekterende*, at vi som partnere er forpligtede til at træde ud af vor situation og beskue os selv udefra samt, at vi ser hver situation som unik og analyserer den som sådan. Når man således har gjort sig nogle overvejelser om hvorfor og hvordan en givet situation er opstået og hvilken rolle man selv har haft i den, kan man sætte den i et historisk perspektiv og derved få en større forståelse.

Totalkommunikation – et historisk blik

Begrebet ”totalkommunikation” blev introduceret af den ovenfor nævnte antropolog Margaret Mead i begyndelsen af 1960 på baggrund af hendes arbejde og forskning i ulandene, blandt folk, hvis sprog og kultur hun ikke kendte. Margaret Mead havde utallige gange oplevet at når to landes specielle kultur, sprog og erfaring m.m. mødtes vil et af disses kultur, sprog og erfaring – sandsynligvis ulandes – blive tilsidesat. Hendes holdning var den at ”... når mennesker fra forskellige kulturer med forskelligt sprog og erfaringsgrundlag mødtes, var det en fundamental

nødvendighed at begge parter fordomsfrit var indstillet på at lytte til hinanden, lære af hinanden og lære hinandens sprog. Uden denne accept, respekt og forståelse ville man ikke opnå en fælles udvikling - men den ene af parterne ville undertrykke og dominere den anden" (Hansen 1980).

Idéen var derfor at bruge alle til rådighed stående midler for at kommunikere for herigennem at forstå og blive forstået, og på baggrund af dette opstod begrebet totalkommunikation.

I slutningen af 1960'erne overtog døveverdenen begrebet, først som slagord inden for undervisningen af døve. Årsagen til dette var bl.a. at minoritetsgrupper som sådan blev mere accepteret, hvilket også kom gruppen af døve til gode, samt at undervisningen, der var baseret på den orale metode ikke lykkedes som ønsket. Derfor var man åben overfor andre metoder end den orale. Dette lagde grunden for at døve og deres kultur, sprog m.m. blev accepteret, og totalkommunikation blev derfor et politisk begreb, som bl.a. indebar at undervise døve børn **også** ved hjælp af tegnsprog og andre visuelle, manuelle kommunikationssystemer.

I takt med en større viden om betydningen af kommunikation, har filosofien om totalkommunikation vundet indpas omkring andre kommunikationshandicappede, som eksempelvis blandt døvblindfødte.

Filosofien bag totalkommunikation

I USA, som var et af de første steder hvor man tog begrebet til sig, betragtede man på døveområdet hverken totalkommunikation som en kommunikationsmetode eller – slet ikke – en undervisningsmetode, men derimod som en filosofi om at give døve mulighed for at udtrykke sig på alle tænkelige måder: Ved tegning, maling, bevægelse, dans, rytmik, mimik, pantomime, gestus, tegn, håndalfabet, tale, skrift osv., og parallelt hermed modtage indtryk over alle sansekanaler og på mange måder gennem film, kunst, udnyttelse af hørerest, mundaflæsning, tegn, læsning osv.

Det er således en kommunikationsfilosofi der bygger på gensidighed:

- * To parter overvinder nogle grundlæggende forskelle for at fungere sammen.
- * De to parter eksisterer i et samvær tæt op af hinanden og i gensidig respekt for de individuelle forskelligheder, bl.a. i sprog og udtryksformer.

Kommunikationen mellem to personer kan karakteriseres som en udveksling af signaler, meninger og følelser. Kommunikationen er tænkt som middel til at nå et mål og ikke som et mål i sig selv. Der kan ofte lægges noget forskelligt i begrebet totalkommunikation i forskellige lande, også indbyrdes i de nordiske lande, hvilket kan give problemer i internationale diskussioner omkring betydningen og brugen af totalkommunikation. I denne artikel beskrives totalkommunikation som begrebet typisk opfattes i Danmark, hvor vi ligger tæt op ad den amerikanske forståelse for begrebet. Kommunikationen opfattes som hvilende på et relationistisk grundlag. Mennesket bliver menneske gennem mødet med andre.

Ikke mindst i forbindelse med døvblinde skal man være opmærksom på, at kommunikation har andre og meget flere funktioner end en ren informationsudveksling. Det har også en kontaktskabende og -regulerende funktion, hvilket vil sige at kommunikationen medvirker til at

give den døvblinde tryghed og fornemmelse for nærvær og for at være til stede i et miljø i samspil med andre personer. Specielt for døvblinde, som anvender taktil kommunikation, er det gennem **bevidst** kommunikation fra andre at denne opfattelse af tilstedeværelse i den omgivende situation opbygges. Det kan i sagens natur ikke ske gennem nik, smil, kropssprog og andre ikke-verbale udtryk. Det er nødvendigt at en person **aktivt** fortæller den døvblinde at "hun smiler til dig", "han ser interesseret ud" eller "han så forarget ud da du sagde det".

Ved at anvende begrebet total kommunikation skaber man muligheder for en nuanceret og mere fordomsfri udnyttelse af alle eksisterende midler – sproglige som ikke-sproglige – med det ene formål at finde og få en kommunikationsmetode der er anvendelig for den enkelte for at personen herigennem får mulighed for at påvirke situationen, selv træffe valg ud fra egne behov, ønsker og interesser. Forståelsen for idéen bag totalkommunikation bliver derfor af stor betydning, når en person bliver døvblind, og der så må tages nye kommunikationsformer eller -måder i brug for at forudsætningen for igen at kunne indgå som fuldgældigt medlem af et fællesskab, nemlig aktivt kommunikativt samspil, kan opfyldes. Eller som den russiske psykolog Maja Lisina (1989, s. 34) siger:

"Kommunikationens betydning for dannelse af en menneskes personlighed kan ikke overvurderes. Et menneskes personlighed opstår og udvikler sig i kommunikation med andre, og den kan kun komme til udtryk i kommunikationen."

Kommunikativ kompetence

Kommunikativ kompetence bestemmes især af en persons kognitive evner og af kvaliteten af det sociale samspil og det sprog som personen anvender og mødes med. Samspillet med andre mennesker bliver altså afgørende for, om en person udvikler sig optimalt i forhold til dets indre medfødte ressourcer. Den kommunikative kompetence får stor og fornyet betydning, når en person bliver døvblind og derfor må skifte sprogkanal og -kode. Jo bedre den kommunikative kompetence er, desto større mulighed er der for denne person at overvinde de opståede kommunikationsbarrierer og lære sig at anvende en effektiv ny kommunikationskanal og sprogkode.

En person med en høj kommunikativ kompetence vil være bedre stillet **rent kognitivt** når der pga. indtruffet døvblindhed skal skiftes kanal og evt. også kode, men hermed ikke være sagt at der ikke vil opstå store problemer. Den døvblindblevne vil i en periode være i en slags "ingenmandsland", mens han eller hun tilegner sig de nye færdigheder, som er nødvendige for igen at kommunikere effektivt, som fx at aflæse tegnsproget taktilt i stedet for at aflæse det visuelt eller at læse punktskrift i stedet for sortschrift. Selvom der i disse tilfælde fortsat er tale om samme sproglige kode – henholdsvis tegnsprog og schrift – opstår der vanskeligheder, bl.a. fordi det er en helt anden sansekanal der tages i anvendelse.

Dertil kommer hele den psykiske tilstand, idet det at blive døvblind ofte i sig selv udløser en krise-tilstand. Når sansetabet/-tabene oven i købet medfører reducerede muligheder for kommunikation med omgivelserne, er personen ekstra sårbar. Hvordan og hvorvidt faserne i denne krise gennemleves, er bl.a. afhængig af den hastighed hvormed en anvendelig kommunikationsmetode tages i brug (og her kan idéen bag totalkommunikation have stor betydning) samt hvordan personen gennem livet ellers har mestret nye situationer – hvilke **mestringsstrategier** personen har – idet

det at blive døvblind medfører, at han eller hun skal lære at klare tingene på nye måder, på det personlige som på det praktiske plan.

At blive døvblind betyder blandt meget andet at miste den fulde brug af syn og hørelse, som er de primære kommunikationssanser. At miste brugen af den kommunikationssans, der har været brugt som kanal for den kode, man har benyttet sig af hidtil – tegnsprog eller oralt sprog – betyder at man som døvblindbleven skal tilegne sig nye strategier for modtagelse af information, ligesom omgivelserne naturligvis også skal tilegne sig disse strategier. Omgivelsernes ”villighed” til at handle i overensstemmelse med idéen bag totalkommunikation vil således være af stor betydning.

Totalkommunikation som begreb hænger også sammen med mere traditionelle kommunikationsmetoder som håndalfabet og tegnsprog, som behandles andetsteds i denne bog. Men når en person bliver døvblind bliver idéen bag totalkommunikation naturligvis af afgørende vigtighed, hvor personen kan være afhængig af omgivelsernes opfattelse af den idé, som ligger i begrebet, for at modtage information.

På trods af en ændret metode til modtagelse af information, vil den døvblindblevne oftest stadig bibeholde sin oprindelige kommunikationsmetode som **afsender**, både i forhold til kode og kanal. Når en tegnsproget døvblind person selv taler, vil han stadig anvende sit tegnsprog, som aflæses visuelt af kommunikationspartneren, selvom han selv må modtage tegnsproget taktilt. Og den døvblindblevne person, som er vokset op med et oralt sprog vil i langt de fleste tilfælde også blive ved med at bruge sit talte sprog til at udtrykke sig med, selvom han ikke længere kan høre talt sprog selv og derfor er afhængig af en anden kommunikationsmetode, når han skal modtage information.

Eftersom alle mennesker er forskellige med hensyn til forudsætninger, intelligens, erfaring, viden og evner – både fysisk og psykisk – vil der være døvblindblevne, som af den ene eller anden grund ikke kan have udbytte af de kommunikationsmetoder, som er beskrevet andetsteds i denne samling, som baserer sig på en evt. hørerest eller synsrest. Der er personer, som ikke kan høre tale – på trods af høreapparat og anvendelse af tydelig artikulation – ikke kan se skrift på papir, og for hvem mere gængse taktile kommunikationsmetoder som tegnsprog, håndalfabet og andre typer bogstaveret kommunikation ikke fungerer. For disse personer er det nødvendigt at tage andre muligheder i betragtning for at få kommunikationen til at fungere, med den taktile kanal som hoved- eller støttekanalen.

Som sagt i indledningen er grundidéen ganske simpel: **Kommunikation er mulig hvis viljen er til stede**. Det kan kræve en del kreativitet, opfindsomhed og mod til at forsøge at bryde barrieren og finde en anvendelig kommunikationsmetode, men i følge filosofien bag totalkommunikation, er det centrale at vi fordomsfrit er indstillet på at se, opleve, være nysgerrig og søgende og derigennem finde de kommunikative muligheder. Eller enklere sagt: Alle kneb gælder for at få kommunikationen til at lykkes.

I det følgende beskrives nogle metoder til kommunikation, som er udviklet og tilpasset – eller kan udvikles og tilpasses – individuelt, og som hver især imødekommer nogle helt specielle behov og forudsætninger hos den døvblindblevne bruger. Nogle af metoderne er hurtige, mens nogle er ret langsommelige. Nogle er enkle at gå til, mens andre kræver øvelse og indlæring for at

fungere optimalt. Nogle af de mere enkle metoder vil ofte udgøre et mellemstadium på vejen mod en anden kommunikationsform, fordi de er lette at gå til og anvende og således kan fungere i det "ingenmandsland", som nyligt døvblinde ofte er i.

Netop fordi de følgende metoder har et stærkt individuelt præg, er det langt fra sikkert at netop disse i den her beskrevne form er umiddelbart anvendelige for særlig mange andre døvblinde. Men beskrivelsen af dem kan forhåbentligt tjene som inspiration og som bekræftende eksempler på, hvordan andre har med held fundet metoder til at kommunikere på, på trods af vanskeligheder.

Fingerbraille

Personer med kendskab til at skrive og eller læse braille (punktskrift) kan benytte disse færdigheder i taktil kommunikation mellem mennesker.

I Japan er et system der kaldes fingerbraille efterhånden udbredt. Det blev opfundet af Satoshi Fukushima, som blev blind som 9-årig og døv som 18-årig og derefter manglede en effektiv kommunikationsmetode, indtil han og hans mor i fællesskab kom på idéen. Det er siden blevet en kommunikationsform, som anvendes af japanske døvblinde, som er trænet i at bruge et punktskrifttastatur. Systemet tager udgangspunkt i placeringen af tasterne på et punktskrifttastatur, dvs. to gange tre taster placeret ved siden af hinanden. Disse seks taster repræsenterer hver sit punkt i punktskriften. Modtageren holder de tre midterste fingre på hver hånd frem, og taleren trykker let på yderste led af de seks fingre i forskellige kombinationer, som om de var de seks taster på et punktskrifttastatur. Modtageren føler trykkene, og eftersom han selv er trænet bruger af et punktskrifttastatur, opfatter han uden besvær bogstaverne og de ord der staves. Taleren kan enten sidde overfor eller ved siden af.

Dette system er et alternativ for personer, som i udgangspunktet har talesprog og som ikke har lært tegnsprog eller håndalfabet, men skriver punktskrift, dvs. typisk personer, som mister synet før de mister hørelsen. Iflg. Satoshi Fukushima er det hurtigere end andre kommunikationsmetoder, som bygger på bogstavering – som store bogstaver i håndfladen og forskellige typer af håndalfabet – og endda i visse tilfælde hurtigere end tegnsprog. Ved brug af forkortelser og andre koder, kan hastigheden sættes op. Satoshi Fukushima har selv gennemført et universitetsstudium ved hjælp af denne kommunikationsmetode.

En anden fordel, han fremhæver ved systemet, er, at det er muligt for en person at tale med to døvblinde på samme tid. Den ene skal blot holde sine fingre under den andens, således at de begge føler trykket fra talerens fingre, der er øverst.

En anden type fingerbraille anvendes bl.a. i Polen og kræver at man er i stand til at genkende bogstaverne i braille-alfabetet. Denne metode bygger på, at man forestiller sig at de tre led på pegefingern og de tre led på langfingeren udgør de seks punkter i braille-alfabetet. Bogstaverne dannes ved, at man trykker på indersiden af de to fingres tre led i en kombination, der svarer til braillebogstavet.

Hvis den døvblinde bruger indersiden af sin venstre hånd til at modtage med, vil et A således blive markeret med et tryk på yderste led på pegefingern, et B med et tryk på både yderste og midterste led på pegefingern osv. Medmindre man har meget smidige fingre, kan man som taler være nødt til at bruge to hænder for at danne visse bogstaver.

Morse

Morsesystemet kan også udmærket bruges som kommunikationssystem med (og mellem) døvblinde, især naturligvis for personer, som er fortrolige med det i forvejen. Det kan bruges taktilt ved at sende signaler ved hjælp af prik med en finger på modtagerens hånd eller finger. Samtaleanlæg, walkie-talkies og telefoner med en passende kraftig højttaler, kan også bruges til at overføre morsesignaler elektronisk, som kan føles af modtageren ved at holde fingeren (eller øret) mod højttaleren.

Skrift andre steder end i hånden

Nogle mennesker har, fx på grund af diabetes eller lammelser, nedsat eller helt manglende følesans i fingre og hænder. Såfremt information af den grund ikke kan modtages taktilt gennem fingre eller hænder, kan andre steder på kroppen bruges som artikulationssteder, ved at man fx skriver blokbogstaver i panden, på ryggen, på armen eller hvor det nu er bedst for den enkelte at opfatte bogstaverne. Nogle har ligefrem udviklet et særligt alfabet, hvor hvert bogstav svarer til en berøring med en eller flere fingre forskellige steder i ansigtet (i stil med fx A = en finger på kinden, B = to fingre ved øjenbrynet, C = en finger ved øjenbrynet og en på tindingen osv.).

Følelige bogstaver

I legetøjs- og hobbyforretninger kan man købe forskellige typer store plasticbogstaver, som kan bruges til at forme ord, som den døvblinde kan opfatte via følesansen. Stig Ohlson, formand for Föreningen Sveriges Dövblinda, har fortalt, at han brugte denne metode til at komme i gang igen med kommunikation lige efter at han var blevet døvblind. Man kan også købe papir, der svulmer op, når der skrives på det med en særlig pen, således at det skrevne kan føles. Med tydelige bogstaver kan dette for mange uden videre anvendes som kommunikationsmetode. Der findes også forskellige staveplader med bogstaver i relief eller i punktskrift.

Skrift i hånden eller på bordet

I et tidligere afsnit er metoden med skrift i hånden på den døvblinde blevet beskrevet. Hvis en døvblind person har vanskeligt ved at opfatte bogstaverne på denne måde, kan taleren bruge den døvblindes egen finger på den ene hånd til at skrive bogstaverne i fladen på den anden hånd. På den måde kombineres to impulserne fra to følesanser, den der opfatter berøringerne på huden i håndfladen, og den opfatter bevægelserne i "skrivehånden", hvilket kan være lettere at opfatte. En lidt anden metode kan anvendes siddende ved et bord, hvor den døvblindes finger bruges til

at skrive store blokbogstaver (fx 10 cm høje) på bordet, et efter et.

Håndalfabet med handske

Standardiserede håndalfabeter som det engelske "deafblind manual", det polske PPPA (Polish Point Palm Alphabet), og "Lorm" (opkaldt efter opfinderen, tjekken Hieronymus Lorm) bygger alle på princippet om, at hvert bogstav har en bestemt placering på fingrene eller i hånden. Ordene staves ved at man berører de pågældende punkter, i nogle tilfælde med en bestemt bevægelse eller et bestemt tag, i andre et simpelt prik.

Med lidt videreudvikling kan dette princip bruges til kommunikation for helt døve og blinde med personer uden kendskab til døvblindes kommunikationsmetoder. På en tynd, stramtsiddende lys handske skrives – og indlæres, naturligvis – alfabetets bogstaver forskellige steder på fingrene

og i hånden. Med pegefingern som udgangspunkt kan man fx placere fem bogstaver på klart adskilte steder: På fingerspidsen, første led, andet led, tredje led (hvor fingeren går over i hånden) og nedenfor tredje led. Når den døvblinde har handsken på, kan alle kommunikere med ham ved at røre ved bogstaverne på handsken. På bagsiden af handsken kan markeres forskellige tegn, som udråbstegn, plus, minus eller hvad der nu er relevant for den enkelte. Berøringen af bogstaverne og tegnene bliver opfattet af den døvblinde gennem handsken, og han kan også om nødvendigt selv "tale" ved hjælp af handsken ved at pege på bogstaverne et efter et.

Det polske håndalfabet PPPA – Polish Point Palm Alphabet – består udelukkende af prik bestemte steder på hånden, mens LORM og "the deafblind manual" omfatter bogstaver, som kræver en bevægelse eller en særlig måde at trykke på fra talerens side. For at gøre det så enkelt som muligt for andre, bør markeringen af bogstaver kun kræve et simpelt tryk, og man kan tilpasse et af de her nævnte alfabetter til brug på en handske eller selv opfinde sin foretrukne placering af bogstaverne. Man skal dog være opmærksom på, at der på alle sprog er visse bogstaver, som er oftere brugt end andre, og at visse bogstavkombinationer er oftere forekommende end andre og derfor kan være hensigtsmæssige at placere i nærheden af hinanden af hensyn til hastigheden.

Daniel Alvarez Reyes' system

En meget effektiv individuel kommunikationsmetode er opfundet og anvendes af spanieren Daniel Alvarez Reyes, leder af døvblindesektionen i den spanske blindeorganisation ONCE. Han er født med normalt syn og hørelse, men mistede hørelsen i femårsalderen og mistede det sidste af synet omkring 1994, da han var omkring 30 år. På vores opfordring beskriver han her selv sit eget specielle system:

"Dette er en metode til modtagelse af kommunikation, som kombinerer det spanske døvblindehåndalfabet med tegn fra det spanske tegnsprog, som er tilpasset til brug i hånden. Såvel bogstaverne i håndalfabetet som tegnene fra tegnsproget udføres i håndfladen. Nogle af tegnene udføres dog på håndleddet eller armen afhængig af tegnenes struktur.

Når det er nødvendigt kan tolken bruge begge hænder på samme tid til at udføre tegnet i håndfladen og på håndryggen af den døvblinde.

Det blev opfundet af min ekskone og mig selv. Det skete helt spontant da jeg blev helt døvblind, omkring 1994. Jeg kendte det spanske tegnsprog, men i starten kommunikerede jeg ved skrift i hånden. Det var en meget langsom metode og en dag begyndte vi spontant at medtage tegn fra tegnsproget, som vi begge kendte, og udføre dem i hånden. Og det virkede! Flere og flere tegn blev inkluderet, især de mest almindelige.

Senere lærte jeg at bruge det spanske håndalfabet. Jeg holdt op med at bruge skrift i hånden og begyndte at bruge dette alfabet kombineret med de tegn jeg allerede havde tilegnet mig. I systemet anvendes det spanske sprogs struktur, og det er altså det system jeg anvender nu til at modtage information.

Der er meget få mennesker der kan bruge dette system. Nogle døvblinde bruger nogle tegn fra tegnsproget flyttet ned i håndfladen, men ikke så mange tegn som jeg bruger. Denne metode beherskes af mine sædvanlige tolke/ledsagere og nogle af mine venner. Grunden til at der kun er få døvblinde der anvender denne metode, er at den tager lang tid at lære og faktisk kræver en beskrivende ordbog.

Fordelene ved dette system er hastigheden. Det går meget langsomt når man kun bruger håndalfabetet. Når man kombinerer det med tegn går kommunikationen hurtigere. Herudover gør denne metode det muligt at fastholde strukturen fra det talte sprog i tolkningen.

Anvendelsen af tegnene gør det også muligt at modtage bl.a. meget mere information, og også at få oplysning om følelserne eller reaktionerne hos dem, man taler med: ”han griner”, ”nu bliver hun alvorlig” osv. Dette er en meget vigtig fordel, fordi vi døvblinde har brug for at få at vide hvad der sker og hvad der bliver sagt i vores omgivelser. Og med konventionelle kommunikationsmetoder har tolkene ikke tid til at formidle dette.”

Formidling af information gennem aktivitet og handling

De ovenfor nævnte kommunikationsmetoder forudsætter alle en vis stavefærdighed, men nogle døvblindblevne kan have glemt deres stavefærdigheder pga. manglende brug af læsefærdigheden, hvis de har været blinde/svagsynede i en årrække og ikke været i stand til at læse længere, og heller ikke har lært punktskrift. Andre døvblindblevne kan have stavevanskeligheder som følge af ordblindhed eller lignende.

Endvidere kan indlært kommunikation kan forsvinde igen ved langvarig deprivation og isolation. Det er fx set hos døvblindblevne personer, som har tilbragt mange år på institutioner, hvor deres kommunikationshandicap har medført en yderst begrænset mulighed for interaktion med personale og andre beboere. For sådanne personer, der har mistet deres oprindelige indlærte kommunikationsmetode kan det være nødvendigt at begynde forfra med kommunikation.

To tilgange til kommunikation med kommunikationssvage personer er at formidle information gennem aktivitet/handling og gennem faste rutiner. Disse tilgange er beskrevet af Eli Raanes.

At formidle eller forklare igennem handling/aktivitet kan være en måde at kommunikere på. Dette kan gøre visuelt (gennem brug af gester, at pege eller at vise), eller taktilt ved at man tager fat i personerne og viser med bevægelser og krop, hvad man skal gøre. Hvis du bruger den døvblindes hænder til at vise eller forklare kaldes dette håndføring, men du kan også vise med dine egne hænder eller ved egen aktivitet, hvad der skal gøres, mens personen føler på, hvad du selv gør.

Lad os give et eksempel på, hvordan dette kan gøres med udgangspunkt i en situation. Forestil dig en ældre døvblindbleven person, som bor på et plejehjem. Syn og hørelse er væk og personen har ikke lært nogen form for alternativ kommunikation. Hvordan kan vi så komme i kontakt med personen? Hvad kan vi gøre?

I en besøgssituation kan vi forestille os, at vi går helt nær personen. Personen vil ikke kunne se, at vi kommer, men vi kan f.eks. trampe lidt kraftigt i gulvet, mens vi står eller går nær personen. Gennem dette laver vi en vibration, som gør, at personen kan være forberedt på, at nogen kommer. Tag ikke pludselig fat i personen, men rør let ved stolen, personen sidder på, eller personens arm. Pludselig kontakt, man ikke er forberedt på, er ubehagelig. Gennem vibration signalerer vi, at ”nu kommer der nogen”.

Personen vil ikke kunne høre, at vi siger goddag. Men vi giver hinanden hånden, og ved dette siger vi, at her kommer vi udefra for at hilse på. Gennem vibrationen er denne kontakt allerede forberedt. At give hinanden hånden er en fin taktil måde at hilse på. Giv et fast, godt håndtryk og

fortsæt gerne med at holde hånden, så personen ved, at du er der. Måske kan vi ved at holde vores hænder mod overtøjet vise, at vi kommer udefra. Temperaturen i vore hænder fortæller måske det samme. Vis gerne, at du tager din jakke af, og lad personen mærke gennem dine hænder eller din krop, at du sætter dig ned ved siden af den døvblinde. Du har nu fortalt, at du er her og ønsker at få kontakt med denne person.

Er det en person, du har mødt tidligere, har du måske et tegn eller et symbol på dig, som fortæller, hvem du er: er du pigen med et specielt armbåndsur, konsulenten med skægget eller sygeplejersken med udstyr til bandageskift el.lign. Hvis et fast symbol er indarbejdet, kan dette hjælpe den døvblinde til at vide, hvem du er. Dette symbol kan være noget ved dig som person eller noget, som kan knytte dig til det, du er kommet for at gøre.

Når vi sidder ved siden af den døvblinde, holder vi taktil kontakt gennem let kontakt med fod eller arm. Fysisk kontakt fortæller, at vi er tilstede. Nu kan vi forsøge at gå videre ind i situationen. Ved at vise og forklare på konkrete og fysiske måder. Vær forberedt på at bruge tid, tilgængelige ting i situationen, gentagelser og opfindsomhed. Gennem din aktivitet skal information formidles.

Aktivitet kan være en måde at forklare på. Ved at holde let om den døvblindes hænder, eller lade denne holde sine hænder over vores, kan vi lede ham eller hende til at udføre det, vi ønsker at vise eller instruere personen til. At følge bevægelsen eller måden at udføre den pågældende aktivitet på fungerer som en måde at instruere på. Ofte fungerer det bedst at lade den døvblinde holde sine hænder over hænderne på den, der forklarer, således at personen bliver friere til selv at benytte sin følesans til at få indtryk af det, der udføres. Et eksempel på denne måde at formidle information om en aktivitet på, kan være en døvblind, som skal være med til aerobics-træning. Hvis man begynder at forklare øvelserne med ord, tegn eller bogstavering er dette muligt (såfremt den døvblinde er i stand til at opfatte det sagte): "Nu-skal-vi-strække-os. Ræk-begge-hænder-højt-i-vejret...." Men det vil være både mere effektivt og bedre at formidle det ved, at ledsageren står lige foran den døvblinde, lade denne holde rundt om ledsagerens hænder og så strække begge disse i vejret. Enklere og bedre!

Men selvom metoden er meget effektiv i sådanne situationer, hvor det drejer sig om at formidle en instruktion om en kropsbevægelse, er metoden usikker i andre sammenhænge. Vi må arbejde i takt med den døvblindes opmærksomhed og forståelse. Man er her i en situation, hvor kommunikationskanalerne er sarte, og man må oparbejde en fælles forståelse og et situationsbestemt samspil. Metoden kan lykkes og udvikles efter et stykke tid mellem døvblinde og personer, som går ind i dette samspil. Der kræves en positiv tilbagemelding til den døvblinde, når kontakt og forståelse opnås. Målet vil altid være at skabe en positiv oplevelse, som giver mulighed til nye kontakter senere. Misforståelser vil opstå, men vær der alligevel og forsøg at afrunde på en positiv måde. Forsøg igen! Om ikke andet, så forsøg at formidle noget positivt omkring besøgssituationen eller spise-/pausesituationen, som du så kan bygge videre på.

Faste rutiner som informationsmetoder

Faste måder at organisere en aktivitet eller sekvens på kan også være en informationsform. Der ligger meget information i f.eks. at gå en bestemt vej mellem de steder, hvor rutineaktiviteterne sker. Så ved den døvblinde, at når det er morgen, og vi sammen går ned ad korridoren og ud ad døren, er det mest sandsynligt, at det og det vil ske. Bestemte måder at organisere dagen og gøremålene på giver oversigt og skaber forventning om aktivitet og handlingsrækkefølge.

En fast struktur (rutine) skaber fælles forståelse og bliver et middel til at give information. Ved at følge rutinerne gives en forventning om, hvor man er, hvad der sker nu, og hvad der vil ske efterfølgende.

Til videre læsning

Hansen, Britta (1980): *Totalkommunikation – Tegnsprog – Tegndansk. Tegnsproglære*. Døves Center for Total Kommunikation.

Hansen, Britta (1996): *Totalkommunikation – Center for Tegnsprog og Tegnstøttet Kommunikation*. Specialpædagogik, Årgang 6, nr. 5, s. 388 - 399.

Knudsen, Grethe (1979): *Totalkommunikation*. Dansk Audiologopædi. Årgang 12, nr. 1, s. 5-22.

Lieth, Lars von der m.fl. (1993): *Kommunikationens veje. Om basale kommunikationsformer hos mennesker og dyr*. Nyt Nordisk Forlag.

Lisina, Maja (1989): *Kommunikation og psykisk udvikling fra fødsel og skolealder*. Sputnik, København.

NUD
Slotsgade 8
DK-9330
Dronninglund
Danmark
Tlf.: 9647 1600
E-mail: nud@nud.dk
Web: www.nud.dk

norden

En institution under
Nordisk Ministerråd